

Geography and section subjects

Zeměpis a průřezová témata

Zuzana HOUDKOVÁ

Krajské centrum vzdělávání a Jazyková škola v Plzni, houdkova@kvjvs.cz

Abstract

In the school year 2007/2008 an educational reform of the school system for primary education has started. This reform allows schools to take a cross-sectional approach to education. The curricular content of the school education programme of primary education is divided into 9 educational areas. Geography was placed in an educational area Man and nature, along with Physics, Chemistry and Biology. However, Geography is a complex scientific discipline and has both scientific and socioscientific characteristic and therefore it has a direct link to an educational area Man and society and an indirect link to other educational areas. Geography creates an opportunity to integrate the contents of some of the subjects, and offers a space for realization of teaching the thematic areas of cross-sectional topics. Considering this situation, the position of Geography and its fitting into a school educational programme at each school differs a lot. Different models of fitting Geography into a school educational programme will be presented at selected schools in Pilsen region.

Key words: Geography, Man and nature, School education programme, Educational reform

Klíčová slova: Zeměpis, Člověk a příroda, školní vzdělávací program, kurikulární reforma

1. Úvod

Kurikulární reforma školského systému, která umožňuje školám nadpředmětový přístup ke vzdělávání, byla zahájena ve školním roce 2007/08. Vzdělávací obsah je v RVP ZV rozdělen do 9 oblastí, zeměpis byl z důvodu zachování celistvosti zařazen do vzdělávací oblasti Člověk a příroda. Zeměpis je komplexní disciplínou, a proto má přímou vazbu i na vzdělávací oblast Člověk a společnost a nepřímou vazbu na další oblasti. Zeměpis vytváří možnosti pro integraci obsahů některých vzdělávacích oborů a prostor pro realizaci výuky průřezových témat.

2. Zeměpis a průřezová témata v učebních plánech základních škol a nižších gymnázií

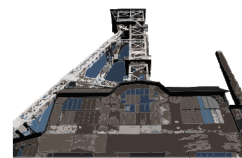
Učební plán dává informaci o organizaci vzdělávání na úrovni vzdělávacích oborů a vyučovacích předmětů a je

většinou zpracován do přehledné tabulky obsahující povinné předměty, volitelné a nepovinné předměty a formu realizace průřezových témat pro jednotlivé ročníky s časovou dotací. Vzdělávací obor Zeměpis byl společně s Fyzikou, Chemií a Přírodopisem zařazen v RVP ZV do vzdělávací oblasti Člověk a příroda a má k dispozici základní týdenní časovou dotaci 22 hodin pro 6. až 9. ročník základní školy, primu až kvartu na nižších gymnáziích. Pro posílení výuky zeměpisu je možné navíc využít disponibilní časové dotace nebo získat hodiny z jiné vzdělávací oblasti.

Vzdělávací obor Zeměpis je na školách vyučován zpravidla v samostatném vyučovacím předmětu Zeměpis, některé školy vyučují vzdělávací obor Zeměpis v integrované podobě (tabulka č. 1). Základní týdenní časová dotace zeměpisu je v jednotlivých ročnících 1 až 2 hodiny týdně, nejčastější rozdělení v 6. – 9. ročníku (prima – kvarta) je 2+2+2+2 nebo 2+2+2+1.

Tabulka č. 1: Učební plán vzdělávací oblasti Člověk a společnost a Člověk a příroda

Učební plán pro nižší gymnázium								
Vzdělávací oblasti	Vzdělávací obory	Vyučovací předměty	I.	II.	III.	IV.	Týd. min. čas. dotace (I-IV)	Dispon. časová dotace
Člověk a společnost	Dějepis	Dějepis	-	2	2	2	11 + 1	1
	Výchova k občanství	Občanská výchova	-	1	1	2		-
	Dějepis, Zeměpis Výchova k občanství	Vlastivěda	2	-	-	-		-

Člověk a příroda	Dějepis, Zeměpis Výchova k občanství	Vlastivěda	2	-	-	-	21 + 1	1
	Zeměpis	Zeměpis	-	2	2	2		
	Biologie	Biologie	-	2	1	-		
	Fyzika	Fyzika	-	-	2	2		
	Chemie	Chemie	-	-	2	2		
		Přírodní vědy	3	-	-	-		
Průřezová témata	Osobnostní a sociální vých.	Osobnostní a sociální vých.	2	2	-	-	-	4
Průřezová témata	integrace obsahu do vzdělávacího obsahu vyučovacích předmětů							

Zdroj: Školní vzdělávací program, Gymnázium Františka Křižíka, Plzeň, 2007

Očekávané výstupy vzdělávacího oboru Zeměpis jsou naplňovány v rámci vzdělávací oblasti Člověk a příroda a Člověk a společnost. V primě je zeměpis součástí vyučovacích předmětů Vlastivěda v rámci vzdělávacího oboru Dějepis, Zeměpis a Výchova k občanství (vzdělávací oblasti Člověk a společnost a Člověk a příroda) v rozsahu 4 hodiny týdně, v sekundě, tercii a kvartě je vyučovacím předmětem Zeměpis a vzdělávací obor Zeměpis začleněn do vyučovacích oblastí Člověk a příroda v rozsahu 2 hodiny týdně.

Velký prostor k realizaci zeměpisné problematiky na základních školách a nižších gymnáziích poskytuje 6

průřezových témat (Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova, Environmentální výchova a Mediální výchova), která jsou v RVP ZV přesně vymezena. Každý žák a student musí projít každým průřezovým tématem. Ta mohou být realizována třemi základními formami.

2.1. Integrací obsahu tematických okruhů průřezového tématu do vzdělávacího obsahu vyučovacích předmětů.

Tabulka č. 2: Integrace průřezového téma Environmentální výchova do předmětů v jednotlivých ročnících

Environmentální výchova				
2. stupeň				
Název tematického okruhu	6.	7.	8.	9.
Ekosystémy	Z, Vv, D, Př, Ov	Vv, Z, D	Vv	Z, Vv, Př
Základní podmínky života	Z, Vv, Vz, Ov, Pč, Př, D	Vv, Pč	Vv, Aj, Pč, D, Ch	Z, Vv, Př, D, Pč, Ov, Ch
Lidské aktivity a problémy životního prostředí	Z, Pč, Čj, Tv	Z, Pč, D, Ov, Tv	Z, Vv, Pč, Tv, D	Z, Vv, Vz, Pč, D, Př, Ov, Tv, Ch
Vztah člověka k prostředí	Z, Vz, Pč, D, Ov, Tv, Ke	Z, Ov, Tv, Mm, ZČj, Pč	Pč, Vz, D, Tv, Zgt	Z, Vz, Pč, D, Př, Ov, Tv, Zuř, VCj

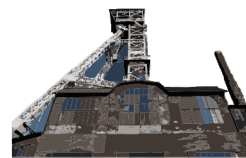
Zdroj: Školní vzdělávací program, 14. základní škola, Plzeň, 2007

Z důvodu nedostatku místa vysvětlivky pouze pro předměty ze vzdělávací oblasti Člověk a příroda: Z – zeměpis, Př – přírodopis, Ch – chemie

2.2 Realizace průřezových témat formou projektu

Dle tabulky č. 3 jsou průřezová témata realizována prostřednictvím 16 dílčích projektů jako tzv. Oborové dny, které se konají 4x ročně v každém ročníku. Témata

dílčích projektů jsou buď totožná přímo s názvy tematických okruhů nebo vznikla spojením dvou příbuzných tematických okruhů. Rozdělení ukazuje následující tabulka.

Tabulka č. 3: Průřezová témata realizovaná prostřednictvím projektů

Osobnostní a sociální výchova (6. + 7. roč.)	Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (8. + 9. ročník)
1) Osobnostní rozvoj, morální rozvoj	9) Objevujeme Evropu a svět; Evropa a svět nás zajímá
2) Sociální rozvoj	10) Jsme Evropané
Výchova demokr. občana (6. + 7. ročník)	Multikulturní výchova (8. + 9. ročník)
3) Občan, občanská společnost, škola a stát	11) Kulturní diference, multikulturalita a etnický původ
4) Formy participace občanů v politickém životě	12) Lidské vztahy, princip sociálního smíru a solidarity
5) Principy demokracie jako formy vlády a způsobu rozhodování	Mediální výchova (8. + 9. ročník)
Environmentální výchova (6. + 7. ročník)	13) Kritické čtení, vnímání autora a mediálních sdělení
6) Základní podmínky života, ekosystémy	14) Interpretace vztahu mediálních sdělení a reality
7) Vztah člověka k prostředí	15) Fungování a vliv medií ve společnosti
8) Lidské aktivity a problémy život. prostředí	16) Stavba mediálních sdělení a tvorba mediálního sdělení, práce v realizačním týmu

Pramen: Školní vzdělávací program, 11. základní škola, Plzeň, 2007

2.3 Průřezová témata realizována formou samostatného předmětu

V tabulce č. 4 je znázorněna část učebního plánu 2. stupně základní školy, kde jsou průřezová témata realizována formou 2 samostatných předmětů

(Osobnostní a sociální výchova, vyučována v 6. a 7. ročníku a Environmentální výchova, vyučována v 8. a 9. ročníku) v kombinaci s integrací. Hodinová dotace samostatných předmětů jsou 2 hodiny týdně pro každý ročník, hodiny jsou využity z disponibilní časové dotace.

Tabulka č. 4: Průřezová témata realizována formou samostatného

VZDĚLÁVACÍ OBLAST	VZDĚLÁVACÍ OBOR	VYUČOVACÍ PŘEDMĚT	6.	7.	8.	9.	MIN. ČAS. DOTACE	DISPONIBILNÍ ČASOVÁ DOTACE
Člověk a příroda	Zeměpis	Zeměpis	2	2	2	1	22 + 1	1
	Biologie	Biologie	2	2	2	2		
	Fyzika	Fyzika	-	-	2	2		
	Chemie	Chemie	-	-	2	2		
Průřezová téma:	Osobnostní a sociální výchova	Osobnostní a sociální výchova	2	2	-	-		4
Průřezová téma:	Environmentální výchova	Environmentální výchova	-	-	2	2		4
Průřezová témata (ostatní)	integrace obsahu tématických okruhů průř. tématu do vzdělávacího obsahu							

Zdroj: Školní vzdělávací program, ZŠ Klatovy, Tolstého ul., 2007

Průřezová témata jsou na většině škol realizována formou integrace obsahu tématických okruhů průřezového tématu do vzdělávacího obsahu vyučovacího předmětu. Výuka formou projektů nebo samostatných předmětů je zcela výjimečná.

6. Zeměpis a ŠVP - dotazník

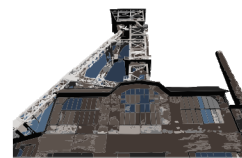
V roce 2010 bylo osloveno dotazníkovou metodou 100 učitelů základních škol a nižších gymnázií v Plzeňském a Moravskoslezském kraji s cílem zjistit postavení a zařazení oboru a předmětu Zeměpis v rámci ŠVP.

Tabulka č. 5: Výsledky dotazníkového šetření

Otázka	Odpověď	Vyhodnocení odpovědi v %
1. Jaká je týdenní časová dotace na vaší škole?	2+2+2+1	46
	2+2+2+2 (2+2+1,5+2)	41
	1+2+2+1	13
2. Získali jste hodinu/-y z jiné vzd. oblasti nebo jste využili pro zeměpis disponibilní časové dotace?	ne	56
	ano	44

XXII. SJEZD ČESKÉ GEOGRAFICKÉ SPOLEČNOSTI OSTRAVA 2010

3. Jakým způsobem realizujete průřezová témata?	a) integraci průř. témat do obsahu jednotliv. předmětů	58
	b) projekty	2
	c) samostatné předměty	2
	d) kombinací a,b,c	38
4. Která průřezová témata realizujete v rámci zeměpisu?	všech 6 průřezových témat	42
	5 průřezových témat	10
	4 průřezová témata	25
5. Změnili jste v ŠVP vzdělávací obsah učiva zeměpisu?	ne	71
	ano	29

Pozn.: Znárodněná data nejsou statisticky významná.

Z dotazníku vyplynulo, že většina škol v učebních plánech zeměpisu zachovala (2+2+2+1) nebo navýšila týdenní časovou dotaci o 0,5 – 1 hodinu (2+2+2+2; 2+2+1,5+2) oproti období před realizací kurikulární reformy. Jen malý počet škol snížilo týdenní časovou dotaci. Možnosti navýšit hodiny zeměpisu z disponibilní časové dotace nebo z jiné vzdělávací oblasti využilo pouze 44% dotázaných učitelů. Většina škol realizuje průřezová témata formou integrace obsahu tematických okruhů průřezového tématu do vzdělávacího obsahu vyučovacího předmětu. Více než třetina škol využívá k realizaci výuky průřezových témat všechny tři formy. Zcela výjimečně se průřezová témata realizují formou samostatných předmětů nebo projektů. Z dotazníků vyplývá, že je možné realizovat všech 6 průřezových témat v rámci výuky zeměpisu.

7. Závěr

Zeměpis je vzdělávací obor a předmět, který se velkou měrou podílí na utváření osobnosti žáka, proto je nutné posilovat jeho pozici v rámci školních vzdělávacích programů. Nestací však pouze vytvořit ŠVP, ale nutné se aktivně podílet na jeho úpravách a změnách ve prospěch výuky zeměpisných témat, je potřeba změnit myšlení učitelů, kteří budou svou kreativností a moderním myšlením příkladem pro žáky, kolegy i veřejnost.

Použité zdroje:

VÚP Praha, Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: Infra, 2005.

Adresa autora:

Mgr. Zuzana Houdková
Krajské centrum vzdělávání a Jazyková škola
sady 5. května 42
301 00 Plzeň
houdkova@kcvjs.cz

BAAR, V., HOUDKOVÁ, Z.: Výchova k myšlení v globálních a evropských souvislostech: Nakladatelství České geografické společnosti, s.r.o., Praha, 2010. ISBN 978-80-86034-83-6.

ČERVENÝ, P.: Postavení zeměpisu v období tvorby ŠVP. In Česká geografie v evropském prostoru – XXI.sjezd ČGS. České Budějovice: JU v Českých Budějovicích, 2007. ISBN 978-80-7040-986-2.

ČERVENÝ, P.: Průřezová témata z pohledu zeměpisu. In Miscellanea geographica Universatis Bohemiae occidentalis 12. Plzeň: KGE ZČU v Plzni, 2007, s. 29-35. ISBN 978-80-7043-589-2.

MANUÁL PRO TVORU ŠKOLNÍCH VZDĚLÁVACÍCH PROGRAMŮ V ZÁKLADNÍM VZDĚLÁVÁNÍ: VÚP Praha [citováno 8.2. 2008]. Dostupné z [www:<http://:www.vuppraha.cz>](http://www.vuppraha.cz).

MATUŠKOVÁ, A., DOKOUPIL, J.: Integrační úloha geografie Praha: VÚP Praha, 2006. [citováno 8.2.2008]. Dostupné z [www:<http://:www.rvp.cz>](http://www.rvp.cz).

ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY vybraných škol Plzeňského kraje

BAREVNÉ VZDĚLÁVÁNÍ, Školní vzdělávací program, 11. ZŠ Plzeň, 2007. 249 s.